

میرزا علی معجز شبستری

عزیز محسنی و رامین دن ایکی یازی

اندیتور: م.ر. گردیزی

عزیز محسنی

شبیسترلی میرزا علی مؤعجوز ۱۲۵۲ هجری شمسی ده شبیستر قصبه سینده آنادان اولموش ۱۳۱۳ هجری شمسی ده، تخمین ۶۱ یاشیندا شاهرود شهرینده حیاتا گۆز یوموشدور. شبیسترلی میرزا علی مؤعجوز اون یئددی ایل ایستانبولدا یاشامیش و ۳۰ یاشیندان آلتیش یاشینا ده ک شبیستردن قیراغا چیخمایب، حتتا تبریزه بنله گنتمه میشدی. بوتون حیاتی خالقینن آیلماسینا و سعادتینه حصر اتمیش و بو یولدا هنج بیر چتینلیک دن چکیمه میشدیر.

"شبیسترلی میرزا علی مؤعجوزون سنجیلیمیش اثری" بیرینجی دفعه اولاراق ۱۳۲۴-ینجی ایله "سونت ایتنیفاقیله مدنی علاقه ساخالیان ایران جمعیتی" نین تبریز شوعبه نشریاتی طرفیندن چاپ اندیلیمیش و گنیش صورتده ساتیشا بوراخیلیمیشدیر. سونرالار "کلیات-ی میرزا علی مؤعجوز شبیسترلی" ادبیلا عئینی کیتابا ۱۰۴ صحیفه تازا شاعرلر آرتیریلیب و تانیماز بیر ناشیرین واسیطه سیله ساتیشا بوراخیلیمیش و اوچونجو جیلده عنوانیله "شبیسترلی میرزا علی مؤعجوزون تازا و چاپ اولمامیش اثرلری"، تبریزده آقایی حیچی شئیدا توسوطیله مؤعجوزون ال یازمالاریندان سنجیلیب و بوراخیلیمیشدیر. هر بو اوچ کیتابدا چوخلو چاپی غلط لره راست گلیریک کی، بعضن شاعرین اصل معناسینی دییشیر. من بورادا مؤعجوزون بیرینجی دفعه نشر اولوموش اثرلرینه آرتیق ایستیناد اندیرم، بونا گۆره کی ایلك دفعه نشر اولونان اثر، ایکینجی و اوچونجو جیلده ادینا بوراخیلان اثرلره گۆره، داها غلط سیز و داها ایستیناد اندیجی بیر صورتده چاپ اولموشدور.

شبیسترلی میرزا علی مؤعجوزون آدینی بیزیم ادبییات تاریخیمیز اونوتماياجاق و اونون آدی ادبییات تاریخی میزین پارلاق صحیفه لرینی زینت لندیره جک، چونکو مؤعجوز حقیقتده بؤیوک بیر شاعیر و شاعرین بؤیوک اوستادی ایدی و اونون شاعیرانه طبعی او قده ر گنیش و او قده ر پارلاق ایدی کی، ایسته دییینی هر زمان هر یئرده سؤیله مه یه قادیر ایدی. مؤعجوز، او قده ر بؤیوک و ایستعدادلی بیر شاعیر دیر کی او، وفات ائندن سونرا اونون یئرینی ایشغال ائدن هله بیر شاعیریمیز یوخدور. او ذوقونو، قلمینی و بوتون قودرتینی، خلقین سعادت و آزادلیغی اوغروندا، بوتون وارلیغی ایله سفر برلییه آلدی. دنمک اولار، او شاعریمیز اوچون باشقا بیر یول، تازا بیر جیغیر آچدی. او تک باشینا، کیچیک و دالی قالمیش بیر قصبه ده، بوتون قارا قووه لره: موللا نیمالارا، قان ایچن بیگلره، جماعت قانی سوران تاجیرلره، میللت قانینی شوشه یه توتدوران خانلارا، محروم خلقی تولا یانلارا، دیوان آداملارینا اعلان-ی جهاد ائله دی. او بو یولدا، قارا جماعتدن عیناد، روحانی نیمالاردان تکفیر و هده له مه و حتتا دوست و آشینا لاریندان طعنه لر شماتت لر انشیتمه یه صبر ائندی. حتتا آخیر زمانلاردا عوام جماعتین لعنت و سؤیوشو نتیجه سینده و معیشتی نین آغیر و دؤزولمز شرایطی، اونو اؤز دوغما وطنی آذربایجاندا چیخماغا و باشقا بیر دییارا سیغینیب عؤمر ونون آخیر گونلرینی غوربت اولکه ده صرف ائتمه یه مجبور ائندی.

شبیسترلی میرزا علی مؤعجوز اؤز ظریف و دقیق ایستعدادی سایه سینده خلقیمیزین معیشتی نین اندازه دن آرتیق اولان تظاهور ایتینا دریندن گۆز یئتیریب و اونو درک ائدیر و اونا گۆره ده بو گوردوکلرینی آهنگدار و اوره یه یاتان شاعرلرینده تصویر ائدیردی. مؤعجوزون شاعرلرینده ساده لیک، صمیمیت و صداقت، بوتون قودرتیله اوزونو گؤستر مکده دیر. مؤعجوزون ان بؤیوک خصوصیت و مزبیتی اونون خلق شاعیری اولماسیندا، زحمتکش و ساده اینسانلارین کدر و غم لرینی تجسسوم ائتمه سینده، شعری حیاتا سیخ بیر صورتده باغلاماسیندا و بوتون قودرت و ایلهام لارینی اؤز دوغما خلقی نین روحندان آلماسیندادیر. مؤعجوزون دلی، خلق دلی، اوصول-ی ایفاده و بیانی، خلقین اصول-ی ایفاده و بیانی، دوشونجه سی خلق دوشونجه سی اولدوغونا گۆره، یاراتدیغی دنیا، تصویر ائتدیگی یاشاییش، هامیسی خلق حیاتی و یاشاییشی نین جانلی شکل لریدیر. مؤعجوز اؤز یارادیجیلیغی ائعتباری ایله، بیر حقیقت گۆرن رئالیست شاعیردیر. مؤعجوزو اؤیرنمک و آنلاماق اوچون بو سؤزلره کیفایتنه بیلیمیک. عومومیته هر بیر شاعیری، هر بیر رسام یاخود هر بیر صنعتکاری اوخوماق، اؤیرنمک و تانیماق اوچون، اونو اوچ جهتنن تحلیل ائتمک لازیم دیر. بو اوچ جهتنن بیر یسی صنعتکارین اثرلرینده اولدوغو عومومی مواناسیتلر، ایکنجی سی صنعتکارین منسوب اولدوغو ادبی مکتب و اوچونجوسو اونون موحیطی، وطنداشلاری و موعاصیرلری دیر.

مؤعجوز بیر شاعیر اولماقلا برابر، یورولمادان، ایجتیماعی شرایط و معیشتی میزین دییشدیریلمه سی یولوندا وار قووه سی ایله چالیشیر، او گنیش خلق کوتله لرینه (کندچیلره، ایشچی لره، محروم آروادلارا، ظولم آلتیندا محو اولوب گئدن صینیف لره) دریندن محبت باغلاپیر و آردی کسيلمه دن اونلارین حقیقندن دیفاع ائدیر.

مؤعجوزون ادبىيات و صنعت عالمينده كى رولوندان بحث انده ركن, او اسكى موضوع اينتيخابينا و عمومى صورته اسكى ادبى مکتبه دۇيوش ائعلان اندير. او, سۇيله ديبى بوتون شئعرلرينده, مطلق بير ايچتيماعى مسئله قاباغا چكىر. او بوتون يازديغى و ياراتديغى اثرلرينده معاريف و مدنيتى تبليغ ائتميشدير. او خلقى كؤنه جهالت دونياسيندا ساخلاماغا جان اتان متعصيب رووحانى نيمالارى, مرثيه خوانلارى, رۇوضه خوانلارى, فالچيلارى, درويشلىرى و ريبكار دين قارداشلاريني و بوتون باشقا قارا قووه لرى, وار قودرتيله ايفشا اندير. مؤعجوز بير حاذيق طبيب كيمى, خلقى ميزين ان خسته جهت لريني دوشونور و اونلارين ساغالماسى اوچون چاره لر آختاريردى. مؤعجوز, خلقى ميزين آغير و دۇزولمز شرايط ده ياشاماغيني و خلفين ساواديلىق و عوام اولماسى نين سبب لريني بيلير. او دئيير:

**جهل ايله قدم باسما طيليسمات-ى جهانه
علم اولماسا ميفتاح, فضيلت اله گلمز**

ياخود:

**خلقى بيدار انيلمه مك مومكون مو خواب-ى جهل دن?
انيله رم بيدار مؤعجوز قورخماسام ايجاددن.**

**شمشير-ى آدار-ى بيانين له, مؤعجوزا
ور كله سين, دوشور ينره ديو-ى جهالتين!**

مؤعجوزون كيچيك و اوچقار بير قصبه ده ياشاماغينا باخمايلاق, او دونيادا كنجن, بوتون سياسى و ايچتماعى حاديه لر دن خبر توتور, بو حاديه لرى اوز قاباقجيل و موترقى دونيا گۇروشو ايله تجزيه و تحليل اندير, دوزگون حقيقى نتيجه لره يئتيشير. مؤعجوزه گۇره, بيرينجى دونيا موچاربييه سى دويانا سرمايه دارلارى نين ايختيلافى نتيجه سينده باش وئرميش و بيزيم كيمى دالى قالميش اولكه لرده, تاجيرلر, دللال لار, احتيكار انده نلر, بو فلاكته اوغرادان و جان سيخيجى واقيعه ده اوز منفعت لرينه ايسنيفاده انديب, خلقين قانينى شوشه يه تومتوشلار. او, ويلهنلم ادلى شئعرينده بئله دئيير:

**باغيميز, بوستانيميز اود دوتدو ياندى, سهل دير
وارلى لار بير شربه سو وئرمير ايچك اى ويلهنلم
مرحمت آتارى يوخ دؤولتلى لرده مو قده ر
وارليدان مومكون دنيل پول ايسته مك اى ويلهنلم
سو ايچنده لعنت انيلر شوهره سو تاجيرلرى
اوزلرى ظولم انيله بير اوندان قشنگ اى ويلهنلم
قاليب-ى بى روچه بنزه ر بى مورووت اغنيا
خلقى شيرين كام اندرمى بوش پتك اى ويلهنلم?**

مؤعجوز موچاربييه نين توره تدبىي فاجيعه لرى گۇرور, اوزلرينى مدنى آدلانديريب و مدنيت آدينا دويوشنلرى و ياراتدقلارى قانلى دويوشلر نتيجه سينده, يالنيز اينسانلارا يوخ. حتتا بئله حنويانلارا و دنيزلرده باليقلارين آرادان گنتمه سينه اوره بى آجيبير. اودور كى, پروسيا شاهى شئعرينده بئله دئيير:

**دوتاق كى, واردى گوناھى آداملارين ياران
دنيين گوره ك نئيله ييبدى بينوا حنويان!؟
آداملارى قويور آج- اوزلرينى, كولفتينى
باليق لارا, وئرير اينسانلارين لطيف اتينى
كيم اد قويوبدو بو وحشى جماعته مدنى?
برص ناخوشلو غونا او غراسين گۇروم بدنى
اگر تمددون عيبارتدى بو رذالتدن
كنچه ينرين ديبينه چيخميا خجالتدن.**

مۇعجوز، صولح سئوھ ر بېر اينسان دى. او ايسته بېر بوتون اينسانلار سعادته، صولح دە ياشاسينلار. او دئبير:

توفنگ و توپ سسى حالا جهانى تيتره دېرى
نه وقت ختم اولاجاقدير بو اينقىلاب، اولورم
داياندى سینه يه جان، صولحو سالما تاخيره
گوزووو سيل منه باخ، ائى جناب-ى پاپ اولورم.

مۇعجوزون ياراديجبليغيندا، قادين صيفيندن ديفاع، اوزونه مخصوص بېر يئر توتور. او بوتون شئعرلرينده، " ائى قيزلار، باجيلار، گلين لر، تكدبان لار"، بو فيكرين يورولماز طرفداريدى كى، ارواد گره ك سيلكينيپ، مطبخدن چيخسين، درس اوخويوب ساوادلانسين، علم و صنعت صاحيبي اولسون و بېر شريك كيمي حياتين بوتون انئيش يوققوشلاريندا ارينه، قارداشينا، حقيقي يولداش اولسون. بو دا يالئيز ايقتيصادى ايستيقلال الده ائتمك نتيجه سينده مومكون اول بيلر. او دئبير:

گره ك آزاد اول اوغلان كيمي قيز
چه در صنعت، چه در فن-ى كيتابت.
فيچين اورتسون گره ك آچسين جمالين
وبالى بوينو ما روز-ى قياامت.
جهالت پرده سين بيرت ات اوزوندن
طلوع انتسين بيزه شمس-ى سعادت.

ياخود:

گره ك دورسون بابا قيز بېر دوكاندا
شريك اولسون گره ك احمد له عيصمت.

مۇعجوز آنالاريميزين و باجى لاريميزين اوره ك يانديريجى و جان سيخيچى حال لاريني بوتون وجودييله حيس اندير و اونون سبب لريني ده بيلير. او آچيق- آچيغينا گورور كى، بېر پارا رووحانى نيمالار، بو گونكو عيبارت لر ايله دئسك دربار و ساراي رووحانى و موللالارى مذهب آدينا بونلارين ساوادلى اولوب، مستقبل بېر اينسان كيمي ياشاماقلارى نين قاباغيندا مانيع لر توره ديرلر:

آلدى هر قيز اله قلم، قدزن
انتدى تكفير شنيخ اونو فورا
ايسته دى بېر قيز اوخويا روسى
دنديلر گنتدى دين و ناموسى.

مۇعجوز بو مانيع لر و چتينيلىك لره باخمايلاق قيزلارى، باجى لارى تمددونه و معاريفه دوغرو چاغيرير:

آماندى يومما آچ گوزون
سوزونه باخ بو مۇعجوزون
ميدادى ميلچى دير، قيزين
دواتى سورمه دان باجى.

و يننه خطابن قيزلارا دئبير:

جهالت بحر-ى بى پايان دى، غرق ائيلر سيزى آخر
او دريادن گره ك علمييله چيخسين ساحيله قيزلار.

جهالت اهلی، اهل-ی عنلمه دوشمن دیر ازل گوندن
عوامین سۆزلریندن اولمایین تنگ حوصله قیزلار.

مؤعجوز وصیت نامه عنوانلی شئعرینده بئله یازیر:

اوزون آچ، قیچینی گۆسترمه، چیخ بازاره مردانه
کی بو نوعی گزردی باجیلار عهد-ی رسالته.
اگر واعیظ دندی آچما اوزون، ساتما فرنگ ساپی
خودا ضامیندی ریزقه ایلش انوده، کۆینگین بیتده.
دوشوندن بیر تپیک وور، بیخ یفره چیخ سینه سی اوسته
قافاسین از، گوناھی بوینوما روز-ی قیامته.

شبیسترلی میرزا علی مؤعجوز، جامیعه میزده اولان بوتون نوقصانلاری، یارالاری آختارارکن، ایجتیماعی، عوضولری بیر-
بیریندن آیرمیش، هر بیر نین ایجتیماعی و ایقتیصادی منفعت لرینی موعیین انده رک و بو نوقطه-یی نظرده ده عامل لرین
علاقه لرینی اؤیرنمیشدیر. او بوتون یارادبجیلیغیندا مظلوم صینیف لردن مودافیعه اندیپ و ایجتیماعی حیاتی-میزی ضررلی و
خطرلی عونصورلردن تمیزله مه یه چالیشمیشدیر. او خلقین شوعوروندا، بیر ایجتیماعی و مدنی اویانیش یاراتماق اوچون وار
قووه سینی اسیرگه مه میشدیر. مؤعجوز، خلق یاشادیغی شرایطی بؤیوک بیر رسام کیمی تصویر اندیر:

بیزیم وطنده نچون اللی مین قلندر وار؟
نه کارخانه-یی پنجه، نه معدن-ی زر وار؟
وطنده چوخذو ایلاتچی، دیلنچی جادوگر "

و یاخود:

بیزی اجانیب اندیب زور-ی عنلمه حممال
سواپی صبر نه دیر تکیه گاهی نادانین؟

مؤعجوز، ظولم، جهالت، تنبل لیک، ساوادسیزلیق، خورافا و مدنیت سیزلیک قیبالیندن هر نه وارسا، هامیسینا قارشى دورور و
چالیشیر خلقی نین گۆزون آچسین. او دئییر:

گۆزون سیل باخ ماشینا، دولانیر اوز باشینا
بیزده بیرزاد قاییراق، اللشمیک بوشونا
ایرانلی قند قاییرسا، محتاج اولماز پروسا
آخوند دئییر موسلمان، کافیر اولار اوخوسا
ایتالیاتلار ایمانسیز، اینگیلیس هم قورآن سیز
بیزه ایگنه و نر مه سه، قالاجاییق تومانسیز
بیر دانه یوخ آماندا حتتا فرنگیستاندا
فالچی دارالفونونو، مین دانا وار ایراندا

مؤعجوز، جامیعه میزده اولان ظالیم لری، موسنتیدلری، خلقین آزاد حیاتی نین قاباغیندا مانتع توره دنلری یاخشی تانیبیر. او،
بیلیر. ایستیمارچی صینفین باشیندا دوران ان غدار قودرت، شاهلیق دیر. بونا گۆره، مؤعجوز بؤیوک بیر جسارت ایله، او آغیر و
بوغونتولو شراییطده جومهورییتی ترنوم اندیر، او دئییر:

ساقییا بیر باده وئر اینایی جومهوریته
تشنه دیر اهل-ی وطن، صهبایی جومهوریته
بیر پارا نادان کیشی "باش سیز بدن اولماز" دییه ر

پس دنمك واقيف دننيل معنایي جومهوریته
قوردا وئردی گلله نی، چون گلله سیز چوباتیمیز
اول جهندن دوشموشوك، سودایی جومهوریته
قیبله یی عالم لره یوز ایل "بلی قوریان" دندیک
بیر زامان دا "هن" دیبه ك آقایی جومهوریته

مؤعجوز، اؤز موترقی دنیا گؤروشو ایله، داخل ده گندن سیاسی مسئله لری کؤکوندن آنالیر. او، بیلیر کی، قارا قووه لر، مشروطه اینقلابی نی آدی وار اؤزو یوخ بیر شئی چئویریپ لر. او، گؤرور کی، مجلس ده اولان نوماینده لر، خلقی نوماینده لر اولماییب عکسینه خانلارین بیگلرین ایستیمارچی لارین و مؤحتکیر تاجیرلرین نوماینده سی دیرلر. اودور کی، مؤعجوز ائعتراض سسینی اوجالیدیپ و دئیر:

**فقرین حالینی بیلمز او میلیونر ووکلا
گره ك منیم کیمی بی چیز اولان نوماینده**

مؤعجوز، خلقی میزین میلی ویجدانی نین بیر تجسومو دور. او، اؤز دوغما آذربایجانینا، ائلینه و دیلینه بوتون حیاتی بویر، صادق قالدی. مؤعجوز، آنا دیلیمیزی اؤز یارادیجیلیغیندا هر بیر شئی دن عزیز توتموش ساده و طبیعی بیر صورتده اؤز، آرزو و دیله کلرینی دوغما آنادیلینده گنیش خلق کونله لری اوچون سؤیله میشدیر. مؤعجوز، اؤز ترجمه یی حالیندا بو مسئله یه اشاره ائده رک بئله یازیر: "من مولا حیظه انتدیم کی، آذربایجانلیلار چوخو تورکلر دیر. فارسجا شعرلردن بیر منفعت آلابیلمه یه جکلر. مقصودوم او ایدی کی، آرواد و کیشی لر منیم یازیلاریمی اوخویوب باشا دوشسونلر." مؤعجوز، "منه لطف ائیله ساقی" آدی شئعربنده، دلی تورکی اولوب و سؤزونون ساده لیبینه باخمایاراق، ایران شاهلاری نین تورک اولدوغو حالدا، اونا تحقیر گوزو ایله باخمالارینی بئله تصویر ائدیر:

**دیلیم تورکی، سؤزوم ساده، اوزوم صهبایه دیلداده
منیم تک شاعیرین البت اولار آشوفته بازاری
دونن شئعریله بیر نامه، آپاردیم شاه ایرانه
دندی: "تورکی نمیدانم، مرا تو بچه پنداری؟"
اؤزو تورک اولدوغوندا، بیر کان-ی جهالتدیر
خودایا موضمحیل قیل تختدن بو آل-ی قاجاری
اومیدین کسمه "مؤعجوز"، یاز آنان تعلیم اندن دیلده
گزر بیر ارمغان تک دفترین، بیل، چین و تاتاری.**

مؤعجوز، حاکم قودرتلرین، اونون دوغما آنادیلینه خور باخماقلارینا و متاعی نین خریداری اولماماغینا اهمیت وئریر. او، بؤیوک بیر اینام و اعتقاد ایله "اؤز آناسی تعلیم اندن دیلده" خلقی اوچون یازیر و اونلاردا ترپه نیش و اویانیش یارادیر. مؤعجوز بوتون وارلیق و قودرتیله خلقی نین آیدین گله جینه اینانیر. او، دوغما خلقی اوچون، بیر پارلاق و شن گله جک تصویر ائدیر. او بو گله جه یی حیاتین ایتقصادی تملی دییشمه سینده، قیزلارین و اوغلانلارین ساودالانماسیندا، کندلی لرین ظولم و اسارت آلتیندان قورتاماسین دا و دوغما آنا دیلیمیزین، وطنیمیزین هر بیر بوچاغیندا حؤکم سورمه سینده بیلیر. مؤعجوز، "اینشاءالله" آدی شئعربنده بئله ترنوم ائدیر:

**میللتین دردی جهل و غفلتدیر
چاره سی عنلم ایله صنعت دیر
خلقیمیز مرد-ی با کیاست دیر
گلر آخر زمانه اینشاء الله.**

**اوخودار نوجوان اینسانی
عالیم انیلر قیزی و اوغلانی
اولار همزه زمان-ی طولانی**

عۇمرو ھم شادىيانە اينشاءالله.

اولار آيروپالاتلار آماده
گزه ريك بيزده چرخ-ى ميناده
دمله ريك چائى عرش-ى اعلاده
توكه ريك ايستيكانه اينشاءالله.

ينرى ماشين ايله سۆكر زاربع
خيرمنى عنلم ايله دؤير زاربع
قازانار خنيلى سيم و زر زاربع
ايشله مز موفته, خانه اينشاءالله.

فعله و رنجبر گنده ر درسه
روزنامه آيب چوبان گلسه
اولار هم كريلاي توحفه نيسه
آشينا هر زبانه اينشاءالله.

او زمان خلق شادمان اولاجاق
كى وطن مادري زبان اولاجاق
اوندا تهرالى ناگيران اولاجاق
اهل-ى آذربايجانه اينشاءالله.

او زمان خلق غوصه دن آزاد
اولارهم گۆز ايشيق, كؤنول آباد
كسيلر باتك-ى ناله و فرياد
دوزه لر بو زمانه اينشاءالله.

مؤعجوز, جمعيتده قلم صاحبلرينه, ضيالى لارا بؤيوك اهمييت وئرير و اونلارين جاميعه ده اويناديغي رول لارى اوستون توتور. مؤعجوز چوخ دريندن بيلير كى, دونياميزدا اولان بو گونكو مدنيت, علم, تكنيك يالنيز قلم صاحبلرينين و ضياليارين واسيطه سيبيله الده انديلىب. اگر بو اينسانلار اولماسايدى بيز حال حاضيردا اولان مدنيتته چاتايلمز ديك. خيام, سعدى, شيخ محمود شيبسترى, مولوى بلخى, صابر و بو كيمي بؤيوك اينسانلارين صرف انتديى امك سايه سيندهييز علم, حكمت و عيرفان صاحبيى اولموشوق. قوى بو قودرتلى شاعيرين بو باره ده نظرينى و سؤيله دييى شئعري اوخوياق:

اگر اولماسايدى جهاندا ميداد
كيم انلردى خيام و سعدينى ياد?
سوخذان-ى شيرين زبان-ى بيلاد
قلم دير قلم, باريك الله قلم.

اگر اولماسايدى جهاندا قلم
دنييلمزدى دونيادا نام-ى عجم
علمدار-ى فردوسى-يى مؤحترم
قلمدير قلم, باريك الله.

اؤلوب شيخ محمود-ى جنتت مكان
قاليب " گلشن-ى راز " اوندان نيشان
اونو شوهره-يى شهر اندن, دوستان

قلمدیر، قلم، باریک الله قلم.

اجل باغلایب صابیرین گۆز لرین
قویوب یالقیز او غاتلارین، قیزلارین
دیری ساخلیان صابیرین سۆزلرین
قلمدیر، قلم، باریک الله قلم.

مؤعجوزون گۆزونون اؤنوندن هنج بیر شی یاییلمیر. جامیعه ده اولان نوقصانلاری گۆرور، اونون ائحساسلی قلبی، اینسان لار اوچون آجیبیر. او موسلمانلارین، موسلمانلار طرفیندن ایستیتمار اولماسینا نیفرتله باخیر. او جامیعه ده اولان ریباکارلیغا، حیلله گزلییه، اؤز درین نیفرتینی بیلدیریر. قلبی داش ائحتیکارچیلاری، خلقین قانین شوشه یه توتانلاری قامچیلاییر. مؤعجوز "ائیلر" ادلی شئعربنده بو باره ده بئله سویله بیر:

آماندیر آی بولود سسلن، سسین کس بو سیتیمکارین
قویوب بۆرکون یاناکى مؤحتکیر چوخ دار- دارائیلر
ایلاهی، قلبی داشدان برک اینسانلار یاراتمیشسان
فقیرین قلبینی سنگ سیتمله زخمدار ائیلر
مزوویر، حیلله گر چوخدور وطنده، دوغرولوق یوخدور
گۆرورسوز، مؤمیننه، مؤمین نجه ظلم آشکار ائیلر

مؤعجوزه گۆره موسلمان جماعتی، غفلت یوخوسوندان آییلیب، جهلی و ساوادسیزلیغی آرادان آپاران صورتده اؤزونو، ذلت دن قورتاریب، هنج بیر دؤولته ال آلتی اولماییب، مستقیل و شن حیات سوره جکدیر:

دوشمن عنملیله بیزی انیله دی حممال اؤزونه
کیم ذلیل انتدی بیزی؟- جهل، آ موسلمان-ی وطن!
وطنیز جیسمدی، سیز ده وطنه جان کیمی سیز
راضی اولمون قالا جانسیز وطن، آی جان-ی وطن!
ونره لیم ال اله تحصیل-ی کمال انیلییه لیم
خواب غفلتدن آییلسین گره ک اخوان-ی وطن.

شبیسترلی میرزا علی نین، مؤعجوز تخللوص ائتمه سی باره سینده، من چوخ دوشوندن سونرا بئله بیر فیکره گلدیم کی، دوغرودان- دوغرویا، او گونکو گونون آغیر و سخینتیلی شراییطینده تک باشینا قلمی سونگویه چئویریپ، بوتون حاکیم قارا قوه لر ایله هامی جبهه لرده ووروشماق، قان ایچن بیگلرین، ظالیم خانلارین، یالانچی و عوامفریب رووحانی نیمالارین، بوینو یوغون دؤولت آداملاری نین، فیریلداچی تاجیر و دللال لارین حقیقی سیماسینی گؤسترک جانلی بیر مؤعجوزه دیر و بو تخللوص یالینز بئله یورولماق بیلمه یین شاعیره یاراشابیلردی. بونا گۆره، بوگون هر بیر آذربایجانلی شاعیر، یازیچی، عالیم و تدقیقاتچی نین قاباغیندا دوران ان اهمییتلی وظیفه، مؤعجوز اوخوماق، اؤیرنمک، تانیماق و اونون بو پارلاق مؤعجوزه سینی بوتون آذربایجانلی وطنداشلارینا تانیتماقدان عیبارت دیر. مؤعجوزون یاراتدیغی شئعرلر، حقیقتده بیر مؤعجوزه یه بنزه ر و بیزیم بو زمانه میزده ده بو جورأت و جسارته یازیب یاراتماق، میلی حیاتی، ایجتیماعی، سیاسی و دینی مسئله لری بو شکل ده تحلیل ائتمک و جماعتین دردلرینی و آرزو، دیکل لرینی گؤستریپ، عینی زاماندا میللت افرادی آراسیندا اولان اییرنج خسته لیکلری: پول پرست لیبی، قونشویا و قوهوما خیانت، ال سیز، آیاقسیزلار، یئنیملره و دول آروادلارا رحم سیزلیبی، یالانچی دیندارلیغی ایفشاء ائتمک بؤیوک بیر مؤعجوزه دیر. شبیسترلی میرزا علی مؤعجوز خلقی میزین بؤیوک ایفتخاری دیر. او ساده ایفاده لی، آچیق گۆزلو، آیدین فیکرلی، میللت و میللتینی سئو ن و یورولماق بیلمه یین صنعتکار دیر. مؤعجوزون یاراتدیغی بؤیوک آبیده، ایل لر بو یو خلقی میزه، خصوصیله آذربایجان شاعیر و یازیچیلارینا یول گؤستره جکدیر.

میرزا معجز علی شبستری - رامین

میرزا معجز شبستری شاعر و روشنفکر آذربایجانی در سال ۱۸۷۳ میلادی در شهر شبستر در یک خانواده ثروتمند دنیا آمد. پدر بزرگش حاکم شبستر و پدرش تاجر بود. با این حال معجز همیشه به فکر مردم مظلوم و بینوا بود. وی در شانزده سالگی بعد از وفات پدرش همراه با برادرش به استانبول رفت و مدت ۱۶ سال در آنجا اقامت کرد. دو برادر بزرگترش در استانبول ماندند ولی او در سی سالگی به وطن خود باز گشت و تمام مال و دارایی خود را در راه برچیدن جهل و ظلم صرف کرد. او با اشعار خود به روشنگری افکار مردم پرداخت و با مخالفت روحانیان روبرو شد. معجز در این باره میگوید:

چون قایتیدیم وطنه، "آچما دهانین"، دندیلر (وقتي به وطن بازگشتم، "باز نکن دهانت را" گفتند)
"دینمه، دانیشما و ترپه تمه زبائین"، دندیلر ("صدایت را در نیاور، حرف نزن، و زبانت را نجبان" گفتند)
"گر بوجور اتمییه سن، چوخدو زیبائین" دندیلر ("اگر اینطور نکنی، خیلی زیان خواهی دید"، گفتند)

معجز معتقد بود که ریشه کنی جهل را باید از زنان آغاز کرد. چرا که آنها فرزندان مملکت را پرورش می دهند. معجز در این باره میگوید:

تکذین جهلی اولماسا زاییل (اگر جهل مادران از بین نرود)
اولماز تمددونه ماییل (فرزندان آنها به سوی تمدن نمی روند)

با این اهداف، معجز علی رغم مخالفت عمادالسلطنه "محسنی"، موفق به احداث اولین مدرسه دخترانه در ایران شد، که بعدها با نام "پوران دوخت" در شهر شبستر مشهور شد. معجز در اواخر عمر به علت تهدید دشمنان مجبور به ترک وطن شد. به شهر شاهرود رفت و در سال ۱۹۳۴ در آنجا در گذشت.

جانلی جنازه - جنازه زنده

ماه-ی صبیام گلدی منی سالدی زحمته (ماه روزه داری آمد و مرا در زحمت انداخت)
انی کاش گلیمییه یدی اوروج بو ویلایته. (ای کاش روزه هیچ وقت به ولایت نمی آمد)

انی ماه-ی روزه، انی رمضان، انی فیلان فیلان (ای ماه روزه، ای رمضان، ای فلان فلان)
خلقی گتیرمه تنگه، اوزونو سالما غنیبته! (خلق را به تنگ، خودت را به غیبت نینداز)

ایفطاری یوخ، اوباشدانی یوخ بینوالرین (افطاری و سحری ندارند بینوایان)
تکلیف-ی شاق انیله مز حق بی بضاعته (حق، تکلیف شاق برای بی بضاعتان نمی گزارد)

چای ایچمه سم، سحر گندهرم ایختیاردن (اگر به هنگام صبح چای نخورم از اختیار میروم)
قویماز لا، قویماسینلار منی باغ-ی جننته. (اگر راه نمی دهند، راندهند مرا به باغ بهشت)

مال-ی یتیمی، ماللا بییهر، من اوروجلوغو (مال یتیم را ملا می خورد، من هم روزه ام را)
من مال-ی حقه بندم، او مال-ی رعیتته. (من به مال حق بندم، او به مال رعیت)

ساقی دونن بو وقت کنچیردیم برایدن، (ساقی دیروز همین وقت از راهی می گذشتم)
دوشدو گوزوم، سمتده بیر بیكس عورته (چشمم در آن سمت به یک زن بی کس افتاد)

(بیمار بود، غریب بود، بی اختیار بود) (محتاج به دوا، غذا و حمایت بود)	بیمار ایدی، غریب ایدی، بی اختیار ایدی موحتاجدی دوايه، غذايه، حيمائيه
(من مضطربانه به آن جنازه زنده نگاه می کردم) (چشمانم گریه میکرد به آن قیافه پریشان)	من مضطرب باخیردیم او جانلی جنازه آغلاردی گوزلریم او پریشان قیافه یه
(مانند یک تکه تخته، خشک شده بود آن بینوا) (دیدم، آن بینوا افتاده است به خاک ذلالت)	بیر تخته پاره تک قوروموشدو او بینوا گوردوم او بینوا دوشه نیب خاک-ی ذیلته
(زلفش را نقاب کرده بود بر آن صورت زردش) (سرش را روی سنگ گذاشته و به خواب راحتی رفته)	زولفون اندیب نیقاب سارالمیش عودارینه باشین قویوب داش اوسته، گندیب خواب-ی راحت
(هرکس به او نگاه میکرد، می گفت جان ندارد) (من هم می گفتم عمرش به آخر رسیده)	هر کس او نا باخاردی، دییه ردی کی جانی یوخ من ده دیبردیم عومرو ینتیشیب نهائیه
(ناگهان صدای تقو تق کفشها او را به هوش آورد) (آرام چشمهایش را باز کرد و مرا به حیرت انداخت)	ناگه گتیردی هوشه اونو تاققا تاق سسی آجدی گوزون یاواشجا، منی سالدی حنیرته
(با حسرت نگاهی کرد و دوباره چشمانش را بست) (سرش را خم کرد و صورتش را روی سنگ عبرت گذاشت)	بیر باخدی حسرتیله، یننه یومدو گوزلرین ایدی باشین اوزون دایادی سنگ-ی عبیرته
(پرسید: معجز این صدای چیست؟ نگاه کردم و گفتم که هیچ) (پولدارها به نماز جماعت میروند)	مؤعجوز بو سس نه دیر؟ دندی. باخدیم دندیم کی هنج دوولتلیلر گندیرلر نماز-ی جماعته

ضیافت و فلاکت

(میخواند مرثیه خوان، و من نگاه میکردم با حیرت) (بر سرشان میزدند جماعت با کمال شدت)	اوخوردو مرثیه خوان، من باخیردیم حنیرتله ووروردو باشه جماعت کمال-ی شیددتلته
(رفیق سرش را بلند کرد و گفت: خم شو پایین) (گفتم: چرا؟ گفت: همرنگ شو با جماعت)	رفیق قووزادی باشین دندی: اییل آشاغا دندیم: نییه؟ دندی: همرنگ اول جماعتیله
(روا نیست مثل خارجیها به جماعت نگاه کنی) (باید توهم ملول بشوی با این مصیبت)	روا دنیل باخاسان خارجی کیمی خلقه گرك ملول اولاسان سن ده بو موصیبتیله
(بالاخره مرثیه تمام شد و کشیده شد یا الله) (بلند کردیم دست به طرف کبریا، همراه ملت)	خولاصه مرثیه بیتدی، چکیدی یا الله گوتوردوک ال طرف-ی کبیریایه میللتله
(سفره پهن شد به زمین، آمد خونچه پلو) (شکها چراغان شد با آن نعمتهای لذیذ)	دوشه ندی سوفره ینره، خونچه یی پیلو گلدی قارینلار اولدو چیراغان او دادلی ننعمتله
(روشن بود بخاری در مجلس، خلق عرق میکرد) (ولی برف میبارید در بیرون با شدت)	یانیردی پینج او مجلسده، خلق ترلیردی ولنیک قار یاغیردی انشیکده شیددتیله

- بیغیله سویره ، تمام اولدو مجلس-ی عیشرت (سفره جمع شد، تمام شد مجلس عشرت)
ایاغا دوردو جماعت ینریندن عزیزتله (بپا خاست جماعت ، با عزت تمام)
- عباسینی گوتوره ن انیلدی خودا حافیظ (هرکس عبایش را برداشت و خدا حافظی کرد)
یولا سالیردی قوناچی بیزی نراکتله (صاحب مهمانی بدرقه می کرد ما را با نزاکت تمام)
- فنازیر یاخلیب، کوچه چون ایشیقلاندی (فانوسها پخش شدند و وقتی کوچه روشن شد)
دندیم رفیقه، باخ ایندی اویانه دیقتله (به رفیق گفتم حالا به آنطرف با دقت نگاه کن)
- باخیب نه گوردو؟ پریشان، بینوا بیر جمع (نگاه کردو چه دید؟ یک جمع پریشان و بینوا)
ایاق یالین، بدن عورین، دورویلا ذیلنتله (پا برهنه، بدن عریان، دورویلا ذیلتله)
- نه رنگ واردی، نه قان اوزلرینده دم بسته (صورتشان نه رنگ داشت نه خون ، زبان بسته)
باخیردی خلقه او بی نور گوزلر، حسرتله (نگاه میکرد به خلق آن چشمان بی نور، باحسرت)
- دندیم رفیقه گورورسن او طفل-ی معصومی؟ (گفتم به رفیق می بینی آن طفل معصوم را؟)
دوداقلاری گویهریب، جنگ اندیر طبیعتله (لبهایش کبود شده و جنگ میکند با طبیعت)
- او عورته نظر انت، ایله شیب بوز اوستونده (به آن زن نگاه کن ، روی یخها نشسته)
باشی اچیق، دوناچاق بو گنجه او حالتله (سرش برهنه، یخ خواهد زد امشب با آن حالت)
- روا دنیل باخاسان خارچی کیمی اونا سن (روا نیست، مثل خارجیها نگاه کنی تو به او)
عباوی سالمیاسان باشینا محبتله (عبایت را به سرش نیندازی با محبت)
- جیگرکباب اندیجی حالدر، بو حال ائی دوست (جگر را کباب میکند اینحال، ای دوست)
نجه گندیب یاتاچاقسان انوینده راحتله؟ (رفتی، در خانه چطور راحت خواهی خوابیدی؟)
- رفیق یومدو گوزون، ترله دی خجالندن (رفیق چشمش را بست و از خجالت عرق ریخت)
باشین آشاغه سالیب، گنچدی گندی سورعتله (سرش را پایین انداخت و با سرعت دور شد)
- دالینجا سسلدی مؤعجوز: رفیق دور، گنتمه! (از پشت معجز صدا کرد : رفیق به ایست، نرو)
گره ک کی تیتیر یه سن سن ده بو جماعتله! (بایستی تو هم بلرزی با این جماعت)
- بو یارالی باجیلار مرهم ایسته بیر سندن (این خواهران مرهم میخواهند از تو)
هاری قویوب گندیسن، خلقی مین جراتله؟ (کجا رها میکنی و میروی، خلق را با هزار جرات)

الله- الله

- بیر آز ایسته آییلا میللت-ی ایران (یک کمی بخواهد بیدار بشود ملت ایران)
دستی یورقانی چکر باشینا ماللان، آله (زود لحاف را بر سرش میکشد ملایمت، ای خدا)
- یاتی نادان، قویوب سجدییه باشینی آخوند (نادان خوابید، آخوند سرش را بر سجده گذاشته)
دندی، ائی جیسمیمه جان، دردیمه درمان، آله (گفت: ای به جسم جان، به دردم درمان، خدا)
- یارادیسان منه یارب، نه حمیل حنیوانلار (خلق کرده ای برای من، چقدر حیوانهای آرامی)
مینمه سی، سورمه سی، یوک چاتماسی آسان، آله (سوار شدندش، راندنش، بارکردنش، چقدر آسان .)

- و عده انتدي، و نررم عقل، بو بی عقله خودا
بیلیمیرم نولدو، سورا اولدو پشیمان الله
- (عقل میدهم به این بی عقل، وعده داد، خدا)
(نمی دانم چه شد، پشیمان شد، خدا)
- دئیرین ائمه نظر عارض-ی خوبانه طرف
نییه بس خلق اولونوب بو گوزل اینسانلار آلاه؟
- (میگوی به طرف خوب رویان نگاه مکن)
(پس چرا خلق شده اند این انسانهای خوب رو؟)
- کاش سن ده اوشوینیدین بنله مخلوق کیمی
تا بیلیدین نه چکیر قیش گونو عورین، الله
- (کاش سردت می شد توهم مانند این انسانها)
(تا می دانستی، در زمستان آدم عریان چه می کشد،)
- دئمیرم بو لوته بیر دست لباس انیله عطا
ایکی آرشین شیله وئر، انیلییه توممان الله
- (نمی گویم به این آدم عریان یک دست لباس عطا کن)
(دو آرشین "شیله" بده، بیژامه بکند، ای خدا)
- وئریمسن بو آجا اوتوز ایکی دیش میئل-ی صدف
اولماسا دن، نهیه لازیمدی ده بیرمان، الله ؟
- (داده ای سی و دو دندان مثل صدف به این گرسنه)
(نباشد دانه، آسیاب به چه درد می خورد؟ ای خدا نه گنه)
- نه گوناه صاحبیدی بو ایکی یاشیندا اوشاق؟
قارنی آج، پالتاری یوخ، آی سنه قوربان، الله
- (این بچه' دو ساله صاحب چه گناهی است؟)
(شکمش گرسنه، بدنش برهنه، قربانت شوم خدا)
- بوژکو یوخ، باشماغی یوخ، پنیگری عورین، بیکس
دولانیر کوچه و بازار ی پریشان، الله
- (بی کلاه، بی کفش، عریان و بی کس)
(میگردد کوچه و بازار را پریشان، ای خدا)
- ای وئرمن بیر صلواته ایکی مین قصر-ی طلا
ائوین آباد اولانی صاحب-ی انحسان الله
- (ای خدایی که به یک صلوات دو هزار قصر میدهی)
(خانهات آباد بشود، ای خدای صاحب احسان)
- او عیمارتلری سات توك فوقرانین جیبینه
وئر او پولدان، منه ده بیر ایکی توممان، الله
- (آن عمارت‌ها را بفروش، بریز در جیب فقرا)
(از آن پولها چند تومن هم به من بده، ای خدا)
- ایسته بیری دی، بیری مسجدده خودادان یورقان
گوزدوم اغلار، دیبیر: ای قادیر-ی منان الله!
- (می خواست در مسجد یک کسی لحاف)
(دیدم گریان، میگوید: ای خدای قادر و منان!)
- دندیم، آخماق کیشی گونده سنه بیر دانه لاواش
وئر بیلیمیر، ننجه وئرسین هله یورقان، الله؟
- (گفتم: مرد احمق، روزی یک دانه نان لواش به تو)
(نمی تواند بدهد، چطور بدهد لحاف، خدا)
- یا گرک قویمایاسان آدیوی رحمان و رحیم
یا گرک انیله یهسن عدلیله دیوان، الله
- (یا نباید اسمت را رحمان رحیم بگذاری)
(یا باید با عدل، عدالت کنی، ای خدا)
- بالی خلق انیله میسن یوخسولو، چاتداتماق اوچون؟
دوزدو بو سوز، دنمیرم من سنه بو هتان، الله
- (عسل را خلق کرده ای برای ترکاندن دل بینوایان؟)
(این حرف درست است من به تو بهتان نمی گویم)
- اللی یاشیدی رحیمین، ینمییب بیر یول بال
ایلده یوز یول بیبیر آما، حاجی رحمان، الله
- (پنجاه سال دارد رحیم، یک بار عسل نخورد است)
(هر سال صد بار می خورد اما، حاج رحمان، ای خدا)
- مؤعجوزون بار-ی سیتم قامتینی انتدی کمان
اولدوم آخر، یئر گلوسین گوزوم آرخان الله
- (قامت معجز را بار ستم کمان کرد)
(مردم آخر، بینم که به زمین بخورد پشتت، ای خدا)